

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ПОЧУТТЯ ПРОВИНИ

Білова М.Е.

доцент кафедри соціальної та прикладної психології

ОНУ ім. І.І. Мечникова

Юрченко Г.І.

магістр факультету психології та соціальної роботи

ОНУ ім. І.І. Мечникова

Актуальність дослідження полягає в тому, що таке складне і суперечливе емоційне переживання як почуття провини може здійснювати як позитивний, так і негативний вплив на життя і здоров'я людини. Незважаючи на те, що феномен провини зіграв величезну роль у виникненні світових релігій, які вплинули на формування сучасної гуманістичної моралі, він досліджується дуже мало і тільки останнім часом почали з'являтися роботи, в яких феномен провини розглядається в зв'язку з вивченням феноменології переживання (В. Ф. Василюк, К. Муздибаєв, Л. В. Софіна) [2, 4, 5].

Таким чином, питання про динаміку цього феномену, його природу, характеристику і функції, які надзвичайно важливі для педагогічної, психотерапевтичної та правоохоронної практик, вимагають подальшого дослідження.

Нами приведено результати дослідження стереотипних уявлень про переживання почуття провини з метою встановлення гендерних відмінностей. Почуття вини виступало як психологічний феномен. Ми припустили, що почуття провини як емоційна установка, пов'язана з відповідальністю за порушення моральних принципів, формується із здатності людини відчувати невдоволення собою і навколишньою дійсністю і має певну гендерну специфіку.

Аналіз наукової літератури, присвяченій феномену провини дозволяє стверджувати, що вина є складним психологічним феноменом зі своєю власною структурою і функціями. Вона виникає в результаті негативної оцінки людиною

своїї конкретної поведінки і супроводжується напругою, каяттям і жалем, а також мотивує людину спокутувати або виправити скоєне.

У структурі провини дослідники виділяють три компоненти: емоційний, когнітивний і мотиваційний. Емоційний компонент включає неприємне внутрішнє напруження. Якщо людина визнає себе винним, він буде відчувати бажання виправити, компенсувати завдані збитки. Це - мотиваційний компонент провини. Більш складним і важливим є когнітивна складова провини. Перш за все, людина повинна усвідомити шкідливі наслідки своєї поведінки, і це вимагає вміння робити причинні висновки [1].

Психоаналітичний напрям розглядає деструктивний аспект провини. З. Фрейд розглядав провину як моральний різновид тривоги, як «тривогу совісті». У класифікації Р. Плутчика вина є вторинною емоцією, що комбінує в собі «страх і радість або задоволення». Представники екзистенційно-гуманістичної психології (Дж. Бьюдженталь, Р. Мей, І. Ялом) пов'язують феномен провини з поняттям Ідеалу, а отже, з прагненням людини до вдосконалення [3].

В емпіричній частині дослідження приймали участь студенти Одеського університету і дорослі люди, зайняті в різних сферах професійної діяльності. Загальна кількість піддослідних склало 55 осіб, у віці від 19 до 55 років (чоловіків - 20 осіб, жінок - 35 осіб).

Аналіз уявлень підтвердив, що їх можна віднести до трьох складових: емоційної (34% всіх висловлювань), в якій явно простежуються переживання дисфорічного характеру (пригніченість, страждання і т. п.), а також співчуття і каяття; когнітивної (33% всіх висловлювань), яка включає «усвідомлення і аналіз поведінки / вчинка», «усвідомлення невідповідності «реального» і «ідеального»», «внутрішню оцінку»; мотиваційної (28% всіх висловлювань), в якій превалює «бажання виправити або змінити ситуацію, що склалася або поведінку».

Крім того, ще окремо можна виділити психосоматичні характеристики (5% всіх висловлювань), в якому при переживанні провини респонденти вказували на відчуття внутрішнього дискомфорту, неприємні фізичні відчуття наприклад,

відчуття «важкої ноші або тягаря», «скутості в лещатах», «головного болю» і «поганий сон».

Найбільш характерними поведінковими реакціями на переживання провини є: самозвинувачення, каяття у своїх провинах і жаль про втрачені можливості, аналіз ситуації та виправлення поведінки або помилки;

Результати дослідження виявили яскраво виражену терпимість соціуму до людини, яка вчинила проступок і визнала свою провину (соціальна емпатія) (73,7% всіх висловлювань); соціальну нетерпимість, що виявляється в засудженні, зловтіху і маніпуляції (18,2% всіх висловлювань); і соціальну байдужість (байдужість) - 6,1% всіх висловлювань. Більшість респондентів (84,5%) оцінюють людину, здатну відчувати почуття провини, як «порядну, справедливу, гідну, відповідальну і людяну» і тільки деякі (15,5%) вважають таких людей «вразливими, неповноцінними і слабкими».

Гендерні відмінності при переживанні провини як у чоловіків, так і у жінок пов'язані зі стереотипними уявленнями про «чоловічу» (провідна роль чоловіка в соціумі) і «жіночу» поведінку (турботлива і любляча мати, подруга, дружина).

При описі переживання провини, жінки частіше, ніж чоловіки вдаються до опису фізичних відчуттів, що супроводжують переживання. Серед поведінкових реакцій на переживання почуття провини жінки вказали на велику схильність до самозвинувачення, в той час як чоловікам більше властиво бажання забути і не думати про ситуацію, що викликала переживання

Вказуючи на об'єкт провини, жінки частіше згадують батьків та власних дітей, в той час як чоловіки проявляють схильність до конкретизації об'єкта провини, тобто вказують на людей, яким вони завдали образу.

Результати аналізу уявлень підтвердили звичне уявлення про те, що сором і вина є різними формами здатності людини відчувати незадоволеність (невдоволення) собою і навколишньою дійсністю. Проте, результати показали, що вина на відміну від сорому пов'язана з негативною оцінкою конкретної поведінки, і викликає бажання висповідатися, вибачитися і покаятися.

Література

1. Білова М. Е. Вплив стереотипізованих статеворольових уявлень на рівень тривожності особистості в умовах трансформації соціальних відносин / М.Е. Білова // Вісник Одеського національного університету. Серія : Психологія. 2016. Т. 21, Вип. 2. С. 7-13.
2. Василюк Ф.Е. Психология переживания / Ф.Е. Василюк. - М., МГУ. 1984. 198 с.
3. Ильин Е. П. Дифференциальная психология мужчины и женщины / Е. П Ильин. - СПб.: Питер, 2007. 567с.
4. Муздыбаев К. Переживание вины и стыда / К. Муздыбаев. – СПб. : С.- Петерб. фил. Ин-та социологии, 1995. – 39 с.
5. Софіна Л. В. Індивідуально-психологічні відмінності переживання почуття провини: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «загальна психологія, історія психології» / Лариса Валеріївна Софіна; КНУШ. Київ, 2009. 175 с.